

CZU 646.4.46(478)

SORTIMENTUL ÎNCĂLȚĂMINTEI TRADIȚIONALE ÎN CADRUL COSTUMULUI POPULAR DIN REPUBLICA MOLDOVA

Ischimji Ana, doctorand, Universitatea de Stat „Dimitrie Cantemir”, MECC.

In this article, the assortment of traditional footwear from the Republic of Moldova was identified and established by studying the historical and ethnographic aspects of ancient leather footwear in the country. As a result, the range of traditional leather footwear contains: „opinci”, „papuci”, „pantofi”, „bocanci”, „ghete”, „ciubote”, and „cizme”. The identification of the assortment of traditional leather shoes allows a wider knowledge of the components of the folk costume from the Republic of Moldova. In this context, researching and shaping an assortment of traditional leather footwear can be an act of knowledge in itself, but it can also be a complement to the page of history of Moldovan civilization and national identity.

Key words: *evolution, traditional shoes, leather, national costume, Republic of Moldova, national identity.*

Încălțăminte ca parte componentă a ansamblului vestimentar, se întâlnește din cele mai timpurii trepte de dezvoltare ale societății omenești, fiind legată de viața socio-economică, de nivelul de cultură și civilizație al societății într-o anumită perioadă istorică. Apariția încălțăminte a fost impusă de dificultățile întâmpinate de oameni în activitatea lor, de necesitatea adaptării la condițiile mediului ambiant. Încălțăminte a devenit și mijloc de apărare a piciorului de traumatisme, de acțiunile agresive ale mediului (umezeală, pietre ascuțite, frig, nisip fierbinte, etc.) [5].

Aspecte istorice și etnografice ale încălțăminte populare din piele naturală

În fiecare localitate s-au purtat mai multe tipuri de încălțăminte și variante ale acestora, asociate costumului. La sărbători toată lumea ținea să fie în încălțăminte bună: cizme (ciubote, cioboțele), papuci, bocanci, pantofi. Ea era confecționată de ciubotarii (cizmarii, papucarii) din aceeași localitate sau dintr-o localitate învecinată. Bărbații circulau mai mult ca femeile prin lume, fapt immortalizat și de înțelepciunea populară prin proverbul „jupâneasa ține casa, da jupânul ține drumul”. Din acest considerent ei aveau mai multe perechi de cizme, bocanci sau papuci, astfel mai des decât femeile erau încălțați. Fotografiile de epocă denotă această deosebire. Dar este important să ținem cont și de aspectele istorico-geografice. În localitățile de la nord oamenii erau mai înstăriți, deci își puteau permite să aibă și încălțăminte mai bună, cu atât mai mult că în această parte a țării frigul ține mai multe zile decât la sud. În fiecare localitate ciubotarii erau nelipsiți, iar în localitățile din părțile nordului erau mai mulți la număr și au activat mai îndelung, până prin anii 60–70 ai sec. al XX-lea. Încălțăminte a fost cel mai puțin descrisă în lucrări de specialitate, astfel vom recurge la suficiente argumente; pentru a prezenta tradițiile ei. Informațiile identificate de noi sunt în mare parte inedite și merită toată atenția.

Cea mai primitivă formă de încălțăminte a constat dintr-o bucată de blană, de la animalul vânat pentru hrană, cu care omul își înfășura piciorul și pe care o lega cu ajutorul tendoanelor, intestinelor animalului sau a tulpinii de plante. Se regăsește astfel la diferite popoare o încălțăminte asemănătoare opincii prezente și în portul popular moldovenesc. *Primul prototip* de opincă își face apariția în civilizația Turdaș, cu circa 2500 de ani î.Hr., apoi îl găsim în

cultura Halstatt, la Kostelits în Boemia, reprezentat pe un picior de vas de lut, iar în secolul a VI se menține la triburile iliro-trace după cum atestă piatra funerară de la Bihac (Bosnia), pe care e înfățișat un personaj încălțat în opincă fără gurgui. *Al doilea prototip*, reprezentat de opinca cu gurgui, îl găsim pentru prima dată în epoca Halstatt în mina ilirică de sare de la Durnberg, de lângă Hallein-Australia, el se reîntâlnește mai târziu sub formă tipului de opincă dacică în secolul II d.Hr.–pe Tropaeum Traiani [6].

Cele mai vechi documente se referă la încălțăminte femeilor, din care considerente prezenta descrierea încălțăminte femeiești de acum trei sute de ani. Menționăm aceleași însemnări ale militarului din armata suedeză: „În picioare nu poartă ciorapi, ci numai cizme galbene cu tocuri înalte și ascuțite potcovite cu fier și câteodată ciorapi și pantofi de safian (marochin), multe umblă cu picioarele goale în papuci turcești care se poartă fără tocuri”. În lumina acestui document femeile din Moldova trăiau bine. Un manuscris datat în 1848 relatează despre moldovencele din județul Balta, Transnistria, că toamna poartă papuci, iar iarna cizme din piele de capră [2].

Bărbații au purtat cizme pretutindeni. Diversitatea cizmelor, așa cum demonstrează imaginile de la sfârșitul cărții *Costumul popular din Republica Moldova. Ghid Practic* autoarea V. Buzilă, era destul de mare. În sec. XVII–XVIII acestea erau mai largi în partea superioară, fiind confecționate din piei de culoare cafenie și gălbuie. Treptat cizmele au căpătat formele cunoscute de noi, cu tureatca înaltă, cu tureatca răsfântă sau încrețite la merișor.

La începutul sec. al XX-lea bărbații din satele bucovinene purtau cizme cu tureatca înaltă și tare, încrețite mai sus de căpută, având tocuri înalte. Alții aveau și ciobote de hrom. La Mihoreni, Herța, se făcea deosebire între ciobotele confecționate din piele mai grosolană și cizmele din piele mai subțire. Se considera că papuci purtau numai oamenii săraci, care nu puteau sa-și asigure cizme. Pe timp cald preferau să poarte bocanci. La lucru aveau opinci de culoare gălbuie, cu gurgui înalt, legate cu ațe de păr de cal [2].

În r-nul Soroca, din nordul Basarabiei „femeile și fetele încălțau opincile făcute din piele de vită sau de porc când mergeau la lucru pe deal. Încălțau neapărat ciorapi de lână în opinci, iar bărbații – obiele. Ciorapii ajungeau până mai jos de genunchi, sus aveau un fir de lână cu ajutorul căruia îi strângeau de picior” (informatoarea M.C. anul nașterii 1961, amintiri de la bunica A.M anul nașterii 1909). Preponderent în viața cotidiană femeile și copiii umblau mai mult desculți, apoi mai târziu purtau prin casă încălțăminte mai simplă, confecționată din materialele aflate la dispoziție (lână, cânepă, postav, alte stofe rezistente). Această încălțăminte cuprindea o mare varietate de obiecte: totocei, burlaci, ghetete de rogoz pe tocușor nu prea înalte, burși, chirivici etc. În iernile geroase „se purtau o încălțăminte care semăna cu pâslile dar erau mai elegant ca ciobotele sau cizmele, care purtau denumire de burșii [burci]. Ele erau mai scumpe și prețioase față de alte tipuri de încălțăminte, astfel le purtau doar anumiți oameni: pădurarii, vânătorii, și cei avuți. Burșile [burcile] erau confecționați din diferite materiale: postav, fetru, piele de ied, cu blana în afară. Apoi burșii [burcii] se încălțau înfășurând piciorul gol cu ogehele [obiele] apoi în caloși” (informatoarea M.M. anul nașterii 1961). Tot odată informatoarea M.M., confirmă că „până în clasa a patra, în anul 1969, a purtat ciubote de chirză (piele cu desen specific) apoi încălța ghetete din piele mai fină, care a fost purtat și de femei. A apărut și cizme cu șireturi și [bumbi] nasturi într-o parte, cu turetci lungi și înalte. Potrivit informatoarei din satul Cosăuți r-nul Soroca specifică că „unele femei aveau încălțăminte bună pentru toate anotimpurile: papuci cu blană, pantofi și sandale, ciobote, ghetete. Pantofii erau negri de piele și se legau cu șireturi. Ciobotele și pantofii purtați de fete aveau preferențial

tocușor înalt. Încălțăminte era făcută cu ajutorul cuielor de lemn și avea potcoave de aramă,, (M. E. anul nașterii 1939).

În localitățile de la nord Larga, Clocușna, Corjeuți diversitatea încălțăminte era mare, pentru că și satele reprezentau structuri ierarhizate. La nunți iarna toți erau în ciobote de ținut. Femeile de aici n-au purtat opinci, ci doar bărbații la lucru. La Hordinești, Edineț, aveau câte o pereche două de ciobote în fiecare familie, alții aveau bocanci, papuci. Încălțăminte o făceau cizmarii din sat. Procurau pielea de la pielarii din Edineț și coseau din ea încălțăminte [2].

Și în satele din centru s-au purtat ciobote, papuci, pantofi, drept că nu atât de frecvent ca în satele de la nord. Flăcăii erau încălțați în ciobote și cușme țuguiate. Fetele, dacă aveau o pereche de pantofi, îi păstrau mai mulți ani. Iarna, prin casă femeile umblau în ciorapi de lână și papuci de feștilă. Și copiii purtau încălțăminte de feștilă. În satul Sadova, Călărași, la sărbători bărbații încălțau ciobote negre, iar femeile preferau ciobotele roșii cu creți. În zile lucrătoare purtau opinci, făcute din piele de oaie, de cal. Aveau gurgui și erau legate cruciș cu ațe albe pe deasupra obielelor până la genunchi. Le vopseau apoi roșii sau negre [2].

În satele din Lunca Prutului, Lăpușna, Bujor și Cărpineni, femeile nu purtau opinci, ci doar bărbații la muncile agricole. Femeile umblau încălțate iarna prin casă cu ciupici din lână sau din cânepă (ciupici de feștilă), lucrute cu cârligelul. Dar la sărbători purtau pantofi cusuți din piele de vită, negri, cu 1-2-3 curelușe cu cataramă și toc nu prea înalt. Tureatca lor era înaltă până la pulpă, avea uneori 2 nasturi, cu elastic la o parte și erau prevăzuți cu toc înalt. Iarna încălțau ghete făcuți de ciubotarii din sat [2].

Potrivit informatorului de la sud, în satul Tomaiul Vechi din r-nul Leova, „țărani din sat și localitățile învecinate, vara umblau mai mult desculț sau cu opinci, atunci când mergeau la arat, semănat, cosit și strânsul fânului, purtau opinci cu obiele și ciorapi împlețiți, pentru ași apăra picioarele de diverse răniri. Se mai încălțau în ciobote de hrom cu tureatca moale, încrețită. pe timp de iarnă, iar vara – în papuci și pantofi din piele cu diferite detalii decorative, și sandale. Femeile purtau pantofi negri cu canafuri de piele pe la margine. Însă încălțăminte de bază pentru toate zilele erau opincile de tot felul, dar și diferite imitații ale încălțăminte tradiționale. Dar la horă se încălțau în pantofi, făcuți din piele de ciubotarii din sat. Aveau una sau trei curelușe. Talpa era tot din piele cu ținte de lemn. Vara la horă și fetele, și flăcăii dansau desculți. Veneau încălțați cu pantofi, sandale, se descălțau, dansau, apoi se încălțau și plecau acasă” (informator G.D. anul nașterii 1941).

La Manta, Cahul, fetele încălțau pantofi cu curelușe, ciupici din piele de safian, ciorapi. Bărbații aveau ciobote încrețite la tureacă cu 12 fazi. Au purtat și opinci cu obiele sau cu ciorapi împlețiți ce ajungeau până la genunchi. Erau legate cu vânări de păr de cal. La Văleni, încălțăminte cea mai răspândită erau totoceii din postav gros, cusuți cu mâna. În bot și pe lateralele lor aveau câte un peticuț de stofă de altă culoare, pentru a-i face mai practici și mai arătoși. La Lărguța, Cantemir, erau numiți papuci din suman. Iarna femeile purtau pantofi, numiți jumătăți. Au purtat și opinci cu ciorapi împlețiți din lână sau obiele țesute din lână de culoare deschisă (culoarea albă a lânii țigăi), înfășurate de trei ori în jurul piciorului, legate cu vânări din păr de cal, strâns de picior [2].

În satele de pe Valea Nistrului de Jos erau aceleași tradiții. Oamenii mai bogați purtau ciobote. De obicei, în fiecare familie era câte o pereche de ciobote pentru bărbați și alta pentru femei. Cine avea nevoie mai mare să iasă în lume, acela le încălța. Ciobotele erau negre, făcute dintr-o piele de porc, având creți, călcâi cât două degete de înalt. În ele încălțau colțuni de lână.

Ciubotele femeilor erau mai scurte și mai elegante. Pantofii au intrat mai târziu în uz, după papuci. Erau meșteriți din piele de porc de către ciobotari și aveau șireturi [2].

Identificarea sortimentului de încălțăminte tradițională din Republica Moldova

Analizând aspectele istorice și etnografice ale încălțăminte tradiționale din piele naturală din cadrul costumului popular, precum și situația actuală în acest domeniu, considerăm oportună identificarea și caracteristica aparte a fiecărui tip de încălțăminte tradițională, datele necesare fiind concentrate în tabelul de mai jos.

Opinca este confecționată dintr-o singură bucată de piele mai mare decât talpa piciorul cu orificii pe margine pentru fixare pe picior sau înșiretare cu ajutorul *nojite* (șiret împletit din păr de cal sau fâșii de piei). Opincile se deosebesc după încrețituri, cele cu vârf ascuțit erau purtate în nordul și cele fără vârf din centru Moldovei, preponderent de țărani și păstori. După structura lor morfologică, opincile se împart în două tipuri: opinci fără gurgui, încrețite uniform la partea anterioară, și opinci cu gurgui, încrețite în treimea anterioară purtată la nordul Moldovei.

Sandalele se purtau vara la sudul și centrul Moldovei, fiind introduse în uz odată cu dezvoltarea meșteșugului și producerii încălțăminte în serie la întreprinderi. Sandalele se confecționau cu vârful, cu călcâiul acoperit și descoperit, cu barete peste rist și călcâi, se fixau pe picior cu ajutorul curelușei introdusă în cataramă, din diferite sortimente și culori deschise de piei prelucrate industrial.

Papucii reprezintă încălțăminte ușoară, cu vârf ridicat, călcâi descoperit și fără toc, care se poartă în casă; sunt confecționați din piei, blană și alte materiale.

Pantofii pentru femei inițial erau purtați la sărbători și aveau toc mediu sau înalt cu căpută decoltată sau cu baretă peste rist fixată în cataramă. Pantofii bărbătești se fixau de picior cu ajutorul șireturilor, cu talpa din piele sau din coji valon, se ornamentau cu orificii.

Bocancii voluminoși erau destinați muncii grele a bărbaților, având tălpi groase, care protejează picioarele și se fixează pe picior cu ajutorul șireturilor. Datorită comodității asigurate prin lărgime mare în interior, au fost purtați și de femei pe timp rece a anului.

Ghetele sunt mai fine decât bocancii, astfel se poartă mai des la ocazie și sărbătorii, sunt purtați atât de bărbați cât și de femei. Ghetele pentru femei se deosebesc prin prezența tocului mai înalt, pieilor colorate și elementelor decorative. Ghetele pentru copii sunt decorate cu orificii și fixarea pe picior este cu ajutorul șireturilor.

Ciubotele și cizmele erau foarte răspândite ca încălțăminte populară tradițională. Se confecționau cu tureatca înaltă (alungită) întregă, cu manșeta separată și asamblată prin coasere de margine apoi răsfrântă. La tocurile joase, medii sau înalte, se aplicau capace de toc din material rezistent sau potcoavă metalică bătută cu cuie. Majoritatea țăranilor purtau cizmele și ciubotele de sărbători, astfel au fost bine păstrate și transmise ca moștenire. Ciubotele și cizmele se deosebeau prin forma lor de încrețituri (falduri) la tureacă, manșeta era ornamentată cu fâșii din piele lăcuită sau safian colorat și cu elemente metalice care formau un ornamentul, se broda cu ață sau aplicații din piei ad alte culori. Terminația superioară a cizmelor (tureatca) se prelucra prin imprimarea diferitor elemente, iar în zona călcâiului se fixau capse sau cuie de aramă. Ciubotele se confecționau din piele mai groasă, iar cizmele – din piele mai subțire și fină. În satele din nordul țării țăranii purtau „ciubote de hrom” mai frecvent decât în satele din centru și sud. Treptat, cizmele purtate de femei și bărbați, au obținut forme cunoscute cu tureacă înaltă sau răsfrântă (a se vedea tabelul anexat).

Tab.. Încălțăminte tradițională de piele din Republica Moldova

Nr. crt.	Denumirea încălțăminte tradiționale	Perioada istorică	Exemple de încălțăminte		
			Copilărească	Femeiască	Bărbătească
1.	Opinci	sec. XVII–XIX [4; 9; 2].			
		sec. XX–XXI [3; 7; 8].			
2.	Sandale	sec. XIX–XX [11; 4; 10].			
		sec. XX–XXI [8; 12; 8].			
3.	Papuci	sec. XIX–XX [11; 8; 8].			
		sec. XX [8; 12; 8].			
4.	Pantofi	sec. XIX–XX [11; 11; 10].			
		sec. XX–XXI [8; 12; 8].			
5.	Bocanci	sec. XIX–XX [11; 4; 4].			
		sec. XXI [8; 8; 8].			
6.	Ghete	sec. XVIII–XIX [11; 10; 11].			
		sec. XX–XXI [8; 12; 8].			
7.	Ciubote	sec. XX [10; 4; 4].			
		sec. XX–XXI. [8; 12; 12]			
8.	Cizme	sec. XVII–XIX [10; 11; 11].			
		sec. XX–XXI [8; 8; 12].			

În concluzie, vom menționa că este destul de diversă încălțăminte tradițională purtată în ultimele secole în mediul rural din spațiul actual al Republicii Moldova. Cercetarea și conturarea

unui sortiment de încălțăminte tradițională din piele poate fi un act de cunoaștere în sine, dar poate fi, la rândul său, o completare a paginii de istorie a civilizației moldovenești și identității naționale. În Republica Moldova, sursele documentare sunt lapidare și nespecifice, mai ales în ceea ce privește istoria veche a încălțăminteii, fiind completate de sursele arheologice, artistice și literare, cum ar fi mărturiile unor călători etc. Aflându-ne la etapa tatonării subiectului cu privire la evoluția meșteșugurilor de prelucrare a blănurilor și pieilor, considerăm necesară examinarea și repertorierea pieselor de încălțăminte în calitate de piese de valoare istorico-etnografică, artistică, apotropaică, tehnologică ș.a.

Informatori: M.E. (anul nașterii 1939), satul Cosăuți, r-nul Soroca; M.M. (anul nașterii 1961) r-nul Soroca; G.D. (anul nașterii 1941), satul Tomaiul Vechi, r-nul Leova.

Bibliografie:

1. Pintilei, E. *Meșteșuguri populare tradiționale Moldovenești* – Din colecțiile Bibliotecii Naționale – Bibliografie de recomandare. Chișinău, 2017, ISBN. [online]. [accesat 30.01.2020]. Disponibil: <http://www.bnrm.md/files/publicatii/Mestesuguri-populare-traditionale-moldovenesti.pdf>.
2. Buzilă, V. *Costumul popular din Republica Moldova. Ghid Practic*. [online]. [accesat 07.02.2020]. Disponibil: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000211085>
3. Tsacenco, N., Bogdan, A. *Gala costumului popular*. Chișinău: Balacron, 2006. 51 p. [online]. [accesat 07.02.2020]. Disponibil: <https://www.academia.edu/16097012>
4. Зеленчук, В. С. *Молдавский национальный костюм - Moldavian National Costume*. Кишинев: Тимпул. 1984. 143 с.
5. Mihai, A., Curteza, A. *Design - Designul Produselor Din Piele*. Iași: Ed. Performantica, 2005. 270 p.
6. Florea, Bobu, F. *Opincile la Romîni*. București: Ed. Academia Române, 1957. 161 p.
7. *Meșteșuguri populare*. [online]. [accesat 07.02.2020]. Disponibil: <http://moldovenii.md/md/section/61>
8. MADEIN.MD. <https://madein.md/baluleather> [accesat 07.02.2020].
9. <https://nordnews.md/foto-cele-mai-vechi-exponate-ale-portului-popular-expuse-la-muzeul-din-balti/> [accesat 07.02.2020].
10. <https://back-in-ussr.com/2018/08/obuv-kotoruyu-nosili-v-sssr.html> [accesat 07.02.2020].
11. <https://ihistorian.livejournal.com/557389.html>. Каталог советской кожаной обуви 1952 года [accesat 07.02.2020].
12. <https://incaltamintedinpiele.com/categorie-produs/dansuri-speciala/dansuri-populare/page/2/> [accesat 07.02.2020].